

Onderwerp	Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie
-----------	--

Besluiten:

1. kennis te nemen van de nota van beantwoording inspraakreacties op concept-raadsvoorstel 'Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie', met de 'Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023' als bijlage, en deze nota vast te stellen;
2. bijgaande brief aan de Leidse Milieuraad vast te stellen, waarin een reactie wordt gegeven op het advies van de Leidse Milieuraad over het raadsvoorstel;
3. bijgaand raadsvoorstel vast te stellen, waarin de Raad wordt voorgesteld om:
 1. op basis van de Leidse Warmtevisie en het Handelingsperspectief te kiezen voor een flexibele aanpak waarin de volgende strategische overwegingen leidend zijn bij verdere uitvoering van de energietransitie in de gebouwde omgeving:
 - a. in te zetten op bewezen technieken en hier voortgang op aan te jagen en flexibel te blijven bij de inzet van nieuwe technologieën;
 - b. kiezen voor een stapsgewijze aanpak richting verduurzaming, waarbij ook tussenoplossingen en/of transitiemiddelen onderdeel van de aanpak zijn;
 - c. aan te sluiten bij gemeente-brede gebiedsontwikkelingen, wijkopgaves en andere ontwikkelingen in de stad, om hiermee synergie en koppelkansen te creëren;
 - d. voor de korte termijn te kiezen voor het activeren van de stad en kleine successen aan te jagen;
 - e. lage maatschappelijke kosten voor alternatieve energievoorziening als uitgangspunt te nemen;
 - f. in te zetten op innovaties om de gehele gebouwde omgeving op een betaalbare en betrouwbare manier te verduurzamen.
 2. het energiescenario, dat voortbouwt op de Leidse Warmtevisie en beschreven staat in het Handelingsperspectief als inhoudelijke koers voor de Leidse energietransitie in de gebouwde omgeving aan te houden, welke uit te splitsen valt in:
 - a. al het Leidse vastgoed moet spijtvrij geïsoleerd worden om bij te dragen aan de ambitie van 31% energiebesparing in 2050. Gemeente Leiden gaat particuliere woning- en vastgoedeigenaren stimuleren hiermee aan de slag te gaan met behulp van de wijkaanpakken en de diverse projecten die beschreven staan in de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023;
 - b. uitbreiding van het bestaande hoge temperatuur warmtenet is wenselijk en noodzakelijk om uiteindelijk, naar huidige verwachting, 60% van de Leidse huizen op het warmtenet aan te sluiten;
 - c. met het huidige hogetemperatuur warmtenet uiteindelijk toe te groeien naar een warmtenet dat in 2050 op lagere temperatuur gevoed wordt, om er zo voor te zorgen dat er meerdere lokale en duurzame bronnen op efficiënte wijze op kunnen worden ingevoed;
 - d. bij toekomstige ontwikkeling van decentrale warmtebronnen van lage temperatuur (zoals aquathermie), deze warmte bij voorkeur in te zetten in gebieden met veel reeds goed geïsoleerde woningen;
 - e. vooralsnog, bij afwezigheid van een reëel alternatief, voor de historische binnenstad, voor de lange termijn, in te zetten op verwarming met duurzame gasalternatieven (bijv. groen gas, waterstof), waarbij (samen met andere steden met een groot historisch centrum) wordt ingezet op het vinden van een beter alternatief;

- f. nieuwbouw zo veel als mogelijk en waar wenselijk hun energie-opgave op eigen kavel op te laten lossen, om zo min mogelijk beslag te laten leggen op schaarse externe warmte en waar mogelijk toe te groeien naar energieleverende gebouwen om bij te dragen aan de doelstelling van elk jaar een stijging van 10% lokaal opgewekte duurzame energie.
3. met inachtneming van de bovenstaande aanpak en inhoudelijke koers, op hoofdlijnen inzet te plegen op:
 - a. regionale schaal:
 - i. de realisatie van een regionale warmtetransportleiding (bijvoorbeeld uit de Rotterdamse haven), en deze als cruciaal te bestempelen om stappen te maken in de Leidse energietransitie;
 - ii. de aanleg van een regionale warmtetransportleiding te bevorderen door in Leiden, en waar mogelijk in samenwerking met de andere gemeenten uit de Leidse regio, in samenwerking met lokale partners, in te zetten op het vergroten van een concrete vraag naar warmte uit het warmtenet;
 - iii. realisatie van zo duurzaam mogelijke bronnen op een zo kort mogelijke termijn voor ieder warmtenet in Leiden.
 - b. lokale schaal:
 - i. het stimuleren van besparing van warmte en elektriciteit in de gebouwde omgeving met een totale energiebesparing van 31%, zodat er minder schaarse warmte nodig is;
 - ii. geen streven om onmiddellijke sluiting van de energiecentrale aan de Langegracht aan te jagen, maar deze als transitiebron voor het Leidse warmtenet aan te duiden;
 - iii. het – voor zover mogelijk voor een gemeente - bevorderen van het daar waar nodig tijdig verzwaren van het elektriciteitsnet en benodigde infrastructuur om de te verwachte toename van elektriciteit op te kunnen vangen;
 - iv. te streven naar een forse groei van het aantal huizen, bedrijven en instellingen dat hun eigen energie (warmte en/of elektriciteit) opwekt;
 - v. het vergroten van de bewustwording bij inwoners, eigenaren en organisaties dat er grote duurzame veranderingen in de gebouwde omgeving op de planning staan en hen daarin inzicht te geven wat zij daarin kunnen bijdragen;
 - vi. inzetten op het maken van afspraken over de uitbreiding van het bestaande warmtenet, de aanleg van nieuwe warmtenetten en de regierol van de gemeente Leiden die zij in de warmteketen wil innemen.
 - c. het schaalniveau van de wijk:
 - i. het bepalen van een evenwichtige verdeling en fasering van duurzame warmte over de wijken van Leiden, ter aanvulling op de reeds vastgestelde wijken die als ambitie vanuit de Leidse Warmtevisie hebben meegekregen om voor 2035 aardgasvrij te zijn;
 - ii. het ontwikkelen van verschillende wijkaanpakken, met als doel om inwoners, eigenaren en organisaties te informeren, activeren en te betrekken in de omschakeling naar een aardgasvrije stad, met het streven om jaarlijks gemiddeld 1.500 woningen aardgasvrij te maken;
 - iii. het faciliteren van inwoners, eigenaren en organisaties bij het nemen van investeringsbeslissingen die leiden tot verduurzaming met behulp van informatie, voorlichting geven over subsidiemogelijkheden en verbinden van partijen.

Perssamenvatting:

Leiden gaat de komende jaren ambitieus werk maken van de energietransitie in onze stad. Een opgave die we alleen samen met de inwoners, corporaties, ondernemers en anderen kunnen laten slagen. Hoe we dat gaan doen, dat staat in het raadsvoorstel Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie en de uitvoeringsagenda. Het handelingsperspectief benoemt deze speerpunten:

- energie besparen
- energie duurzaam opwekken
- omschakelen naar een aardgasvrije stad.

Hoe de gemeente deze transitie vorm wil geven, is vastgelegd in het raadsvoorstel 'Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie', met daarbij de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023. Het voorstel geeft inzicht in de manier waarop de gemeente Leiden inwoners, maatschappelijke organisaties en marktpartijen houvast wil bieden voor de komende periode. Dit Handelingsperspectief wordt binnenkort aan de gemeenteraad voorgelegd ter besluitvorming.

De uitvoeringsagenda is een verdere concretisering van de acties waar het college de komende jaren aan wil gaan werken. Denk hierbij aan de ambitie om op elk Leids dak een zonnepaneel te leggen, wijken aardgasvrij maken – bijvoorbeeld door in de Stevenshof ook van kookgas afscheid te nemen en onder andere door de inzet van wijkambassadeurs bewoners, bedrijven en instellingen te helpen om hun vastgoed te verduurzamen. Na vaststelling van het handelsperspectief in de gemeenteraad kan de gemeente binnen dat kader verder werken aan de van de energietransitie.

Dat betekent trouwens niet dat de gemeente tot vaststelling stilzit. Ook tot die tijd wordt gewerkt aan de energietransitie. Zo loopt bijvoorbeeld de campagne 'Zet hem op (0)71', waarbij inwoners gestimuleerd worden hun CV-ketel op 71 graden te zetten. Behalve een besparing in kosten, levert dat onze stad ook CO2-reductie op.

Het raadsvoorstel bevat ook de nota van beantwoording met inspraakreacties over het raadsvoorstel vastgesteld en de reactie op het advies van de Leidse Milieuraad op het concept-raadsvoorstel 'Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie' (met de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023 als bijlage). De inspraakperiode liep van 10 januari tot en met 20 februari 2020.

RAADSVOORSTEL

Rv. nr.:

B en W-besluit d.d.: 31-03-2020

B en W-besluit nr.: 20.0154

VERSIE INSPRAAK VERWERKT

Naam programma:

Duurzame Verstedelijking, Ruimte & Wonen

Onderwerp:

Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie

Leeswijzer:

Voor u ligt het raadsvoorstel dat gaat over het handelingsperspectief voor de energietransitie in de gebouwde omgeving. Dit handelingsperspectief geeft richting aan de ambitie uitgesproken in het collegeakkoord 'Samen maken we de stad' en bouwt voort op reeds bestaand beleid, bijvoorbeeld de Leidse Warmtevisie.

Als bijlage bij dit raadsvoorstel is het rapport van adviesbureau Berenschot (Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie) te vinden. Dit rapport dient als onderbouwing voor de besluiten die in dit raadsvoorstel worden voorgesteld. Voor meer achtergrondinformatie is het aan te bevelen kennis te nemen van dit document. Tevens is bij dit raadsvoorstel de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023 gevoegd. Deze agenda geeft concreet weer waar het college komende jaren aan gaat werken om de doelstellingen voor de energietransitie in gebouwde omgeving te behalen. De organisatorische uitwerking van de uitvoeringsagenda wordt gedaan in het programmaplan. Deze wordt in het eerste kwartaal van 2020 opgesteld. De uitvoeringsagenda en het programmaplan samen resulteren in het Uitvoeringsprogramma Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023.

Aanleiding:

De energietransitie is een majeure opgave die een enorme impact heeft op de stad, de leefomgeving en haar burgers.

In de komende 30 jaar moet de stad volledig klimaatneutraal en aardgasvrij worden. Hiervoor moeten huizen en bedrijfsvastgoed worden aangepast en nieuwe energie infrastructuur worden aangelegd. Een eerste richting voor deze grote transitie is vastgelegd in de Leidse Warmtevisie. Het huidige collegeakkoord 'Samen maken we de stad' spreekt van een grote ambitie om met deze uitdaging aan de slag te gaan.

Het maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie is groeiende. De behoefte aan zichtbare resultaten wordt steeds groter.

Betrokkenheid, acceptatie en participatie van burgers én bedrijven is noodzakelijk om de gestelde beleidsdoelen halen. De meerderheid van de Nederlandse bevolking geeft keer op keer aan dat zij verduurzaming belangrijk vindt en de participatie van bewonerscollectieven stijgt de afgelopen jaren sterk. Zo ook in Leiden is de betrokkenheid, acceptatie en participatie van burgers en bedrijven afgelopen jaren gegroeid, onder andere door actief werk van de wijkambassadeurs. De initiatieven op wijkniveau groeien en winnen aan kracht. Leiden is sinds een jaar een officiële Global Goals Gemeente. Deze aansluiting onderstreept de aandacht die er is voor de energietransitie en zal ook een extra boost geven aan het maken van stappen in deze grote maatschappelijke opgave.

De energiesector is sterk aan het innoveren en is in verandering.

Dit moet er niet toe leiden dat de gemeente Leiden achterover gaat leunen en wacht op een uitontwikkelde sector. Juist in deze tijd is het nodig om toch stappen te maken, proeftuinen op te zetten en te leren hoe deze transitie aangepakt moet worden. Daarom wordt er rekening gehouden met de technieken die vandaag voorhanden zijn, maar denken we ook na hoe de technieken van morgen eenvoudig gebruikt kunnen worden.

De warmtemarktsector moet anders ingericht worden

De klimaatambities, de nieuwe gemeentelijke regisseursrol en de onvrede over de huidige marktwerking in de warmtemarkt (te weinig keuzevrijheid, warmtebron moet duurzamer en warmte moet betaalbaarder worden) vragen om nieuwe en betere instrumenten. Het onlangs gepresenteerde Klimaatakkoord en de nieuwe Warmtewet 2.0 moet meer richting geven over hoe de marktregulering, tariefregulering en bijpassende rollen bij warmtenetten voor de marktpartijen en overheden er uit gaan zien. Duidelijkheid zal eind 2020 ontstaan als de nieuwe wet aan de Tweede kamer wordt aangeboden. Het staat in ieder geval vast dat de kaders vanuit de Rijksoverheid van grote impact zijn op hoe de gemeente Leiden de energietransitie kan vormgeven.

Het gemeentelijk instrumentarium gaat eind 2020 veranderen

De nieuwe Warmtewet 2.0. geeft inzicht in de wettelijke bevoegdheden en instrumentarium die de gemeente kan hanteren. De Regionale Energiestrategie (RES) wordt in het verband van Holland Rijnland op dit moment opgesteld. De nieuwe Omgevingswet is daarnaast gericht op meer integraal te gaan werken als overheid om de samenhang tussen ruimtelijke opgaven te versterken. De uitwerking van het instrumentarium van de Omgevingswet in relatie tot de energietransitie en andere ruimtelijke opgaven is nog in ontwikkeling. Wanneer hier meer duidelijkheid over is dan wordt dit aan de raad voorgelegd. Tot slot leidt de decentralisatie van opgaven en taken van het rijksniveau richting het gemeentelijke niveau tot nieuwe financiële verhoudingen en arrangementen. De uitwerking hiervan is nog onderdeel van gesprek tussen gemeenten en Rijk.

Doel:

Boeken van vooruitgang in een sterk veranderende omgeving

De Leidse gemeenteraad heeft zichzelf als doel gesteld om in 2050 een aardgasvrije en klimaatneutrale stad te zijn. Dat betekent dat de gemeente aan de slag moet met het verduurzamen van de gebouwde omgeving in een tijd waarin nog veel onduidelijk is. De gemeenteraad en het college willen echter niet wachten, maar in samenwerking met inwoners, maatschappelijke organisaties en marktpartijen voorop lopen in het realiseren van de energietransitie.

Een richtinggevend handelingsperspectief voor de energietransitie in de gebouwde omgeving

Dit richtinggevend handelingsperspectief voor de energietransitie in de gebouwde omgeving heeft als functie om ondanks de vele ontwikkelingen en onzekerheden de juiste stappen te zetten. De uitgesproken ambitie - Leiden in 2050 van het aardgas en klimaatneutraal – is richtinggevend, maar vraagt uitwerking om houvast te bieden voor gemeentelijk handelen, om inwoners te bewegen en partijen te mobiliseren aan de slag te gaan met de energietransitie

Dit raadsbesluit biedt verdere houvast en sturing

Het voorliggende besluit, samen met het als bijlage toegevoegde rapport (opgesteld door Berenschot) en de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023, geeft inzicht in de manier waarop de gemeente komende tijd aan de slag gaat!. Dit besluit is van belang zodat het college binnen de inhoudelijke kaders van de gemeenteraad kan verder werken aan de opgaven van de energietransitie. Wanneer het gemeentelijk instrumentarium verder wordt

aangevuld, zal dit het besluitkader verder verrijken. Waar nodig zal dit aan de gemeenteraad worden voorgelegd ter vaststelling. In de tussentijd wordt er niet stilgezeten en wordt er op regionaal-, lokaal-, en wijkniveau verder gewerkt aan zichtbare resultaten om de energietransitie te realiseren.

Kader:

Er zijn een aantal landelijke, regionale en gemeentelijke beleidskaders vastgesteld die richting geven:

- *Landelijk Klimaat- en Energieakkoord*
- *Regionaal Energieakkoord Holland Rijnland*
- *Leidse Warmtevisie (RV.170072)*
- *Coalitieakkoord 'Samen maken we de stad'*
- *Brief aan de raad van 6-2-19 'Herijking van het Programma Duurzaamheid'*

In de Programmabegroting 2020 zijn de volgende doelen opgenomen:

- *Besparen.* De gemeentelijke ambitie is om per jaar het totale energieverbruik van Leiden te verlagen met 1,5%. De regionale ambitie is om in te zetten op 30% energiebesparing ten opzichte van het huidige energiegebruik.
- *Opwekken.* De gemeentelijke ambitie is om elk jaar een stijging van 10% lokaal opgewekte duurzame energie te realiseren. De regionale ambitie is om in 2050 een energie-neutrale regio te zijn.
- *Omschakelen.* De gemeentelijke ambitie is om in 2050 een aardgasvrije gebouwde omgeving te hebben. Ruim 50.000 woningen moeten worden aangepast, dat zijn ongeveer 1.500 woningen per jaar.

Nieuw gemeentelijk instrumentarium wordt verwacht

De huidige beleidskaders geven richting mee om dit handelingsperspectief en de uitvoeringsagenda vorm te geven. Zoals beschreven staat in de aanleiding van dit raadsbesluit zal de nieuwe Warmtewet 2.0, de Omgevingswet en de RES nieuwe wetgeving en instrumenten bieden. Dit zal hoogstwaarschijnlijk het huidige besluitkader veranderen en meer diepgang geven. De gemeenteraad zal over deze ontwikkelingen worden geïnformeerd en waar nodig worden besluiten voorgelegd.

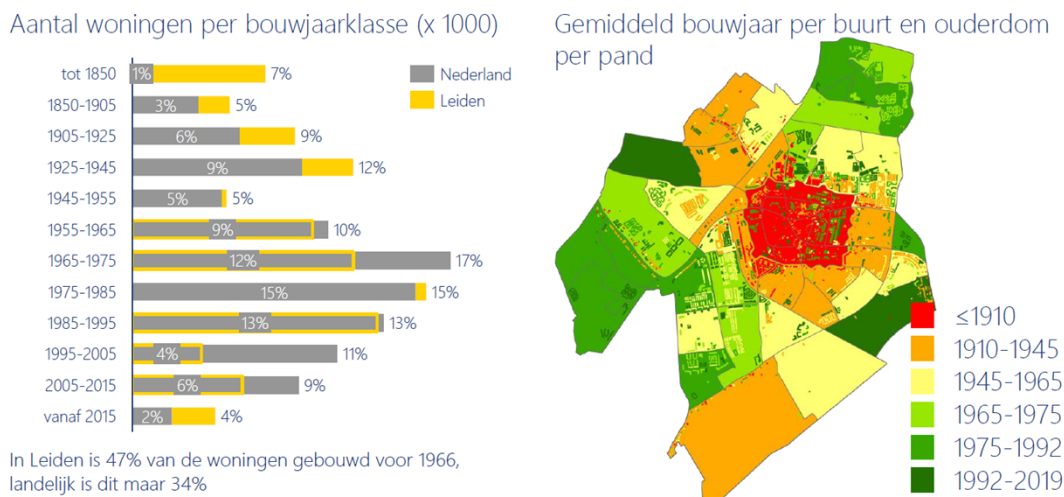
Overwegingen:

In deze overwegingen wordt een overzicht gegeven van de Leidse opgave als inhoudelijke verdieping, de waarden-gedreven uitgangspunten die leiden tot een aanpak voor de uitvoeringsagenda en het energiescenario als inhoudelijke koers plus opgaven om aan te werken zelf. Deze overwegingen zijn de opmaat naar de besluitpunten die daarna volgen.

Inhoudelijke verdieping

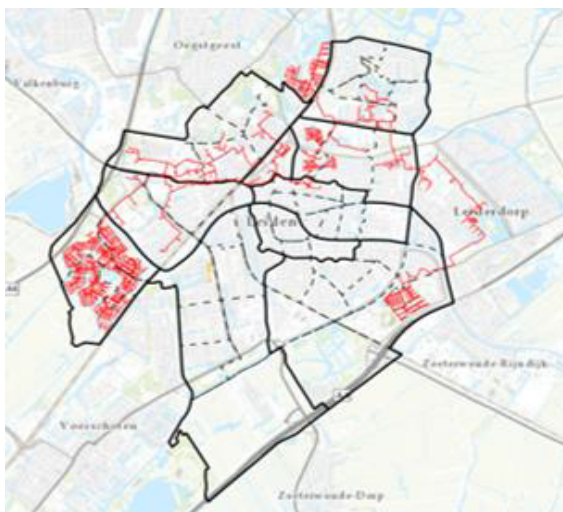
Leiden staat de komende decennia voor een van de grootste transitieopgaven: het aardgasvrij en klimaatneutraal maken van zo'n 50.000 woningen, waarvan zo'n 11.000 historische panden in de oude binnenstad, en tal van bedrijven, instellingen en andersoortig vastgoed. Als kennisintensieve stad is er in Leiden ruimte voor het toepassen van duurzame innovaties voor de leefbare stad van morgen. Dit is ook hard nodig, want in bijvoorbeeld de binnenstad is er technologisch gezien nog geen realistisch grootschalig alternatief voor warmte door aardgas. Bovendien geldt dat het aantal beschikbare duurzame warmtebronnen, als vervanger van aardgas, niet afdoende is om heel Leiden van warmte te voorzien. Kortom, er zijn hoge ambities, maar ook nog veel uitdagingen om de energietransitie van Leiden succesvol te voltooien.

Aangezien veel oplossingen voor een betaalbare, betrouwbare en duurzame omschakeling van energievoorziening in de gebouwde omgeving afhankelijk is van het bouwjaar van het vastgoed, is hieronder een overzicht te vinden.

Figuur 1: Uit bijlage eindrapport: *Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie*: pagina 5

Leiden hoeft bij de omschakeling naar een aardgasvrije en klimaatneutrale stad niet vanaf nul te beginnen. Er is reeds een groot warmtenet aanwezig dat al 12.000 woningen in Leiden van warmte voorziet en een potentieel heeft voor meer woningen. Het bestaande warmtenet van Leiden wordt geëxploiteerd door Vattenfall en gevoed door de warmtekrachtcentrale van Uniper op de Langegracht en indien nodig, door de hulpketel in de wijk Stevenshof. Dit warmtenet voorziet zo'n 12.000 woningen van hoge temperatuur warmte van minimaal 70° C. Het warmtenet loopt vanaf de in westelijke richting via het Stationskwartier, Boerhavedistrict en het Morskwartier naar de Stevenshof.

Figuur 2: Uit bijlage eindrapport: *Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie*: pagina 4

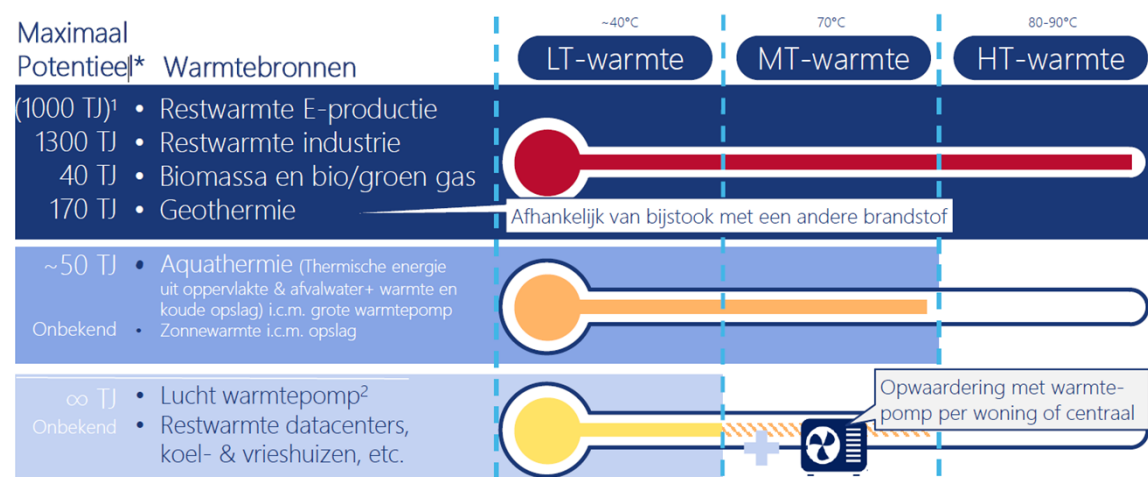
Een andere aftakking loopt in oostelijk richting via Groenoord, Merenwijk en Leiderdorp naar de nieuwbouw in Roomburg. De woningen aangesloten op het warmtenet zijn voornamelijk panden gebouwd in de periode 1976-1994. Het kwart dat resteert is gebouwd na 1994.

De analyse naar de beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen voor het aardgasvrij en klimaatneutraal maken van Leiden heeft geleid tot overzicht van hoge (80-90°C), midden (70°C) en lage temperatuur (40°C) warmtebronnen. Hoge temperatuur is met name geschikt voor slecht geïsoleerde woningen en wijken met een dichte bebouwing. Midden temperatuur warmte is zonder grote aanpassingen geschikt voor veel woningen en lage temperatuur warmte is geschikt voor goed geïsoleerde huizen. Leiden heeft overwegend hoge temperatuur warmtebronnen ter beschikking en een onzekere hoeveelheid midden- en lage temperatuur warmtebronnen. Restwarmte van elektriciteitsproductie (vanuit de centrale aan de Langegracht) en in de toekomst restwarmte uit de industrie (vanuit een warmtetransportleiding uit de Rotterdamse haven) vormen

het voornaamste aandeel binnen de hoge temperatuur warmtebronnen. Voor midden- en lage temperatuur warmtebronnen geldt dat een grote mate van onzekerheid zit in de potentiële beschikbare warmte.

Hoewel de gemeente Leiden in potentie een verscheidenheid aan duurzame warmtebronnen beschikbaar heeft als alternatief voor gasverwarming, is dit aanbod bij lange na niet genoeg voor de warmtebehoefte van Leiden. Zelfs niet als er rekening gehouden wordt met de levering van restwarmte uit Rotterdam en een forse energiebesparing van huishoudens.

Het potentieel van bestaande warmtebronnen als Uniper en toekomstige bronnen vanuit warmtetransport uit Rotterdam is goed te voorspellen, doordat het om reeds toegepaste techniek en bestaande infrastructuur gaat. Indien het gaat om lage temperatuur bronnen als aquathermie en individuele maatregelen door inwoners, is het potentieel onzeker. Dit komt doordat de technologie zich nog moet bewijzen of van andere maatregelen en individuele keuzes afhankelijk is. Hieronder een overzicht van bestaande en potentiële warmtebronnen voor Leiden.

Figuur 3: Uit bijlage eindrapport: Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie: pagina 10

Per object, bouwblok, doelgroep, wijk en uiteindelijk voor de gehele gemeente zal de afweging gemaakt moeten worden, welke verduurzamingsmogelijkheid passend is. Deze puzzel is ingewikkeld omdat:

- Veel gebouweigenaren en gebruikers van energie andere belangen hebben naast verduurzamen en het niet altijd aantrekkelijk is om te verduurzamen;
- Het niet duidelijk is wat de impact van de ene keuze is op andere mogelijke keuzes (nu en in de toekomst). Als we nu aan de slag gaan met het aansluiten van woningen op een warmtenet, is er dan wel genoeg warmte voor andere woningen?;
- Deze puzzel is ingewikkeld omdat de energietransitie ook een ruimtelijke impact heeft. De transitie naar aardgasvrij gaat onder andere gepaard met graafwerk en het aanleggen van leidingen in de ondergrond, waardoor er hinder kan ontstaan voor de omgeving;
- Er vanwege de betaalbaarheid van verduurzamingsmogelijkheden schaalgrootte moet ontstaan, zodat de kosten van collectieve investeringen kunnen dalen: kortom collectieve beslissingen zijn gewenst;
- Er onzekerheid is over de toepassing van de warmtebron (restwarmte houdt mogelijk op, biomassa is eindig, gas niet duurzaam genoeg);

Dit maakt de keuze een lastige inhoudelijke puzzel. Een inhoudelijke puzzel die ook gelegd moet worden op het moment waarop er grote onzekerheden zijn in de warmtemarkt, er nieuwe technologische mogelijkheden ontstaan en het gemeentelijk instrumentarium in ontwikkeling is.

Waarden-gedreven uitgangspunten

De hierboven gepresenteerde inhoudelijke verdieping, die verder is uitgewerkt in het rapport van Berenschot, zorgt er voor dat het overzichtelijker wordt om als gemeente keuzes te maken in de richting die zij op wil met de energietransitie. Dit is nodig om voor zichzelf, maar zeker ook voor bewoners, bedrijven en instellingen, handelingsperspectief te formuleren. Dit handelingsperspectief wordt in zo'n grote maatschappelijke ontwikkeling ook gestuurd door bepaalde waarden. De maatschappelijke waarden die richting moeten geven aan het inhoudelijk kader en uiteindelijke uitvoering zijn reeds opgenomen in de Leidse Warmtevisie. Leiden wil een betaalbare, duurzame en betrouwbare warmtevoorziening realiseren en voortgang maken om in 2050 een aardgasvrije stad te zijn. Deze waarden zijn richtinggevend in de verdeling, fasering en prioritering van de duurzame warmtebronnen en de inzet van de gemeente.

Het eerste uitgangspunt: Betaalbaar - gericht op lage maatschappelijke kosten:

Een betaalbare duurzame energievoorziening lijkt op dit moment nog ver weg. De investeringen in nieuwe technieken zijn hoog, de risico's rondom afname groot en daarmee businesscases veelal niet sluitend. Om toe te werken naar een betaalbare energievoorziening moet vooral ingezet worden op innovatieve technieken met lage maatschappelijke kosten, voor de eindgebruiker en de stad Leiden als geheel. Denk hierbij aan spijtvrije isolatie, waarbij later nog de warmtebron kan worden gekozen.

Het tweede uitgangspunt: Betrouwbaar - pilots en duidelijkheid van gemeentelijke inzet:

Momenteel is de energievoorziening in Nederland zeer betrouwbaar. De toepassing van nieuwe technieken en/of gebruik van duurzame warmtebronnen roept vraagtekens op bij de betrouwbaarheid van energielevering. In onze aanpak staat op de korte termijn geen grootschalige uitrol van nieuwe technieken op het programma, maar juist pilots op kleine schaal, die op termijn kunnen worden uitgebreid. Denk bijvoorbeeld aan de Proeftuin Aardgasvrije wijken.

Het derde uitgangspunt: Duurzaam - een stap richting verduurzaming:

Door het gebrek aan voldoende duurzame warmtebronnen moet de gemeente Leiden op een andere manier omgaan met het behalen van de ambitie. Veel grote gemeenten in Nederland staan voor dezelfde opgave. Onze aanpak wacht niet totdat er innovatieve toepassingen beschikbaar zijn, maar ziet de periode tot 2050 als een transitieperiode om van het aardgas te komen. Het college stelt daarom voor om op korte termijn een stap richting verduurzaming te maken, om vandaaruit op de middellange termijn toe te werken naar een 100% duurzame energievoorziening. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van lokale warmtenetten op een tijdelijke aardgasgestookte ketel en later de aansluiting van een geothermie bron.

Het vierde uitgangspunt: Voortgang – resultaten boeken en wendbaar blijven:

Door de sterk innoverende warmtesector, de onzekerheid op de markt maar tegelijkertijd ook de behoefte aan zichtbare resultaten is voortgang nodig, maar ook een zekere wendbaarheid om in te spelen op veranderingen. In onze aanpak gaat de gemeente aan de slag met de realisatie waar het kan, en blijven we flexibel en adaptief waar nog veel onduidelijkheid over is.

Het handelingsperspectief

Onze aanpak ziet er daarmee als volgt uit:

- ii. voortgang te creëren waar duidelijkheid over is en flexibel te blijven waar nog veel onduidelijk is;
- iii. kiezen voor een stapsgewijze aanpak richting verduurzaming, waarbij ook tussenoplossingen en/of transitiemiddelen onderdeel van de aanpak zijn;
- iv. aan te sluiten bij gemeentebrede gebiedsontwikkelingen, wijkopgaves en andere ontwikkelingen in de stad, om hiermee synergie en koppelkansen te creëren;

- v. voor de korte termijn activeren van de stad en kleine successen aanjagen;
- vi. lage maatschappelijke kosten voor alternatieve energievoorziening als uitgangspunt te nemen;
- vii. in te zetten op innovaties om de gehele gebouwde omgeving op een betaalbare en betrouwbare manier te verduurzamen.

Gezien de complexe opgave en de beweging binnen het thema van de energietransitie is een bepaalde mate van flexibiliteit nodig. Dit is verwerkt in de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023, bijgevoegd als bijlage bij dit voorstel. Met deze Uitvoeringsagenda werken we onder andere toe naar slimme manieren om woningen, bedrijfspanden en gebouwen van instellingen duurzaam te verwarmen en van elektriciteit te voorzien. Samen met huiseigenaren, corporaties, netbeheerders, bedrijven en andere belanghebbenden gaan we aan de slag, zodat iedereen vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid eraan kan bijdragen dat de gebouwde omgeving in Leiden in 2050 klimaatneutraal is.

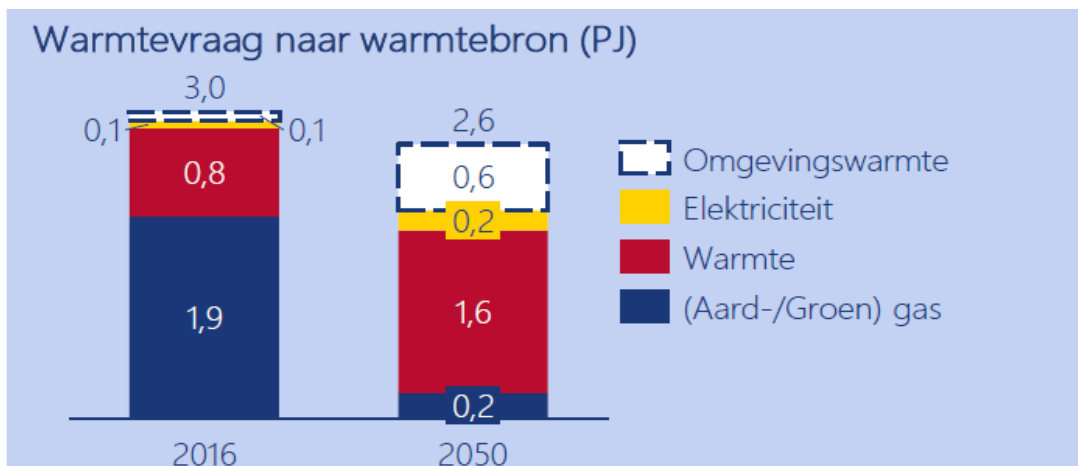
Het energiescenario

De maatschappelijke waarden, in combinatie met de aanpak, leiden met de huidige stand van techniek, tot het volgende energiescenario:

- Een forse besparingsopgave om het energieverbruik te verminderen en in de toekomst gebruik te kunnen maken van verschillende duurzame warmtevoorzieningen.
- Voornaamste warmtevoorziening korte termijn: restwarmte, elektrificatie (individuele warmtepompen) en aardgas.
- Voornaamste warmtevoorziening lange termijn: geothermie, elektrificatie (aquathermie/warmtepompen) en groen gas.
- Hierbij groeit de collectieve warmtevraag, maar blijft schaarste in lokale warmte bestaan, wat zorgt voor afhankelijkheid van de regio/bovenregionale partijen.
- Organische verduurzaming in wijken met vele particuliere woningeigenaren. Deze kunnen door bewustwording over de energietransitie en met verdere verbeteringen aan hun woningen overgaan op individuele duurzame technieken.
- Buurten waar collectieve en individuele verduurzamingstechnieken zeer moeilijk in te passen zijn, zullen pas op lange termijn over gaan op groen gas.
- De gemeente ondersteunt/realiseert uitbreiding van collectieve warmte in buurten waar het kan. In andere buurten zorgt de gemeente dat de keuzes flexibel blijven, totdat er passende oplossingen gevonden worden.

Dit energiescenario levert de volgende energiemix voor 2050 op:

- besparingsopgave: alle gebouwen spijtvrije isolatie
- +/- 60% van al het Leidse vastgoed is aangesloten op een warmtenet
- +/- 30% van al het Leidse vastgoed wordt verwarmd met (hybride) warmtepompen
- overig verwarming met groen gas
- de totale mogelijke energiebesparing is hiermee 31%
- de vraag naar (aard-/groen) gas voor warmte daalt met zo'n 90%
- de vraag naar warmte via het warmtenet verdubbelt.

Figuur 4: Uit het eindrapport: *Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie*: pagina 13

De daadwerkelijk realisatie van de energiestrategie is mede afhankelijk van de medewerking van gebouw eigenaren, marktpartijen en de komst van toekomstige innovaties. Bovenstaande inhoudelijke richting is daarmee een richtlijn die de gemeente kan hanteren in de prioritering van de gemeentelijke inzet.

De gemeentelijke opgaven

De gepresenteerde aanpak en het inhoudelijk energiescenario helpen de gemeente om keuzes te maken in de opgaven die ontstaan om te komen tot een aardgasvrije en klimaatneutrale gebouwde omgeving in Leiden. Uit de bovengenoemde analyse blijkt dat er op drie niveaus opgaven liggen, op zowel de lange als de korte termijn, die om gemeentelijke keuzes vragen.

Regionale opgave

Op basis van het huidige warmteverbruik en de potentie van duurzame warmtebronnen is Leiden afhankelijk van de regio voor de levering van warmte om aan de vraag te voldoen. Dit leidt tot een afhankelijkheidsvraagstuk van levering van warmte door de regio en een positioneringsvraagstuk in de verdeling van warmte met andere gemeenten. Dit lossen we onder andere op in de op te stellen Regionale Energie Strategie. In de loop van 2020 doet de Leidse gemeenteraad hier uitspraken over.

Lokale opgave

Op lokaal niveau moet de schaarse warmte verdeeld worden en er moeten keuzes gemaakt worden welke wijk en/of doelgroep wanneer van het aardgas gaat. Daarnaast is de energietransitie een maatschappelijke opgave, waar private en maatschappelijke partijen eigen verantwoordelijkheid hebben in de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Het betrekken van deze partijen en het creëren van samenhang en verbinding is hierin de opgave.

Wijkniveau

Op het niveau van de wijken gaat het om welk gebouw je wilt aansluiten op welke warmtevoorziening. Welke keuze moet hierin worden gemaakt en hoe ga je om met initiatieven van bewoners of organisaties die aan de slag willen met de energietransitie en het verduurzamen van hun wijk en/of bezit?

De Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023 (onder voorbehoud van vaststelling kaders in dit voorstel)

Binnen de door de raad vastgestelde kaders in dit raadsvoorstel en -besluit, gaat het college vervolgens aan de slag met de uitvoering. Deze uitvoering wordt vormgegeven in de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023, met daarin de volgende

uitvoeringslijnen en doelstellingen conform de programmabegroting 2020, met bijbehorende categorieën:

- i. Energie besparen - De gemeentelijke ambitie is om per jaar het totale energieverbruik van Leiden te verlagen met 1,5%. De regionale ambitie is om in te zetten op 30% energiebesparing ten opzichte van het huidige energiegebruik.
 - o Verduurzamen particulier vastgoed
 - o Verduurzamen sociale woningvoorraad
 - o Verduurzamen bedrijfstvastgoed
 - o Verduurzamen maatschappelijk vastgoed
 - o Verduurzamen monumenten
 - o Verduurzamen gemeentelijk vastgoed
 - o Verduurzamen nieuwbouw
- ii. Energie duurzaam opwekken - De gemeentelijke ambitie is om elk jaar een stijging van 10% lokaal opgewekte duurzame energie te realiseren. De regionale ambitie is om in 2050 een energieneutrale regio te zijn.
 - o Uitvoering Regionaal Energieakkoord Holland Rijnland
 - o Warmtebron voor huidig Leids warmtenet
 - o Ontwikkeling lokale warmtebronnen
 - o Lokale duurzame elektriciteit
 - o Toekomstbestendig elektriciteitsnetwerk.
- iii. Omschakelen naar een aardgasvrije stad - De gemeentelijke ambitie is om in 2050 een aardgasvrije gebouwde omgeving te hebben. Ruim 50.000 woningen moeten worden aangepast, dat zijn ongeveer 1.500 woningen per jaar
 - o Opstellen nieuw beleid
 - o Onderzoekstrajecten
 - o Smeden van coalities
 - o Samenwerkingen
 - o Wijkaanpakken
 - o Gebiedsontwikkelingen

De Uitvoeringsagenda is als bijlage bij dit voorstel gevoegd.

Financiën:

Het Financieel Perspectief Duurzame Stad, opgave energietransitie, bevat budget en investeringsruimte om de energietransitie te faciliteren en aan te jagen.

Energietransitie	2020	2021	2022	2023
Organisatie energietransitie	€ 750.000	€ 750.000	€ 750.000	€ 650.000
Besparen – Energiebesparing	€ 35.000	€ 102.500	€ 85.000	€ 85.000
Opwekken – Meer duurzame energie	€ 125.000	€ 125.000	€ 125.000	€
Omschakelen – Aardgasvrije stad	€ 575.000	€ 600.000	€ 500.000	€ 500.000
Energietransitie kapitaallast investeringen	€	€ 70.000	€ 140.000	€ 209.999
Ruimtereservering warmtenet	€	€ 6.945	€ 15.619	€ 25.138

De Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023 gaat programmatisch uitgevoerd worden. Voor een dergelijke aanpak, die noodzakelijk is om de ambitieuze doelstellingen waar te maken, is capaciteit nodig. In het Financieel Perspectief Duurzame Stad, opgave energietransitie is hier rekening mee gehouden.

Welke investeringsbehoefte precies uit het Handelingsperspectief en de Uitvoeringsagenda gaat voortkomen is nog onbekend. Vooruitlopend is in het Financieel Perspectief Duurzame Stad, opgave energietransitie rekening gehouden met een investeringsbehoefte van jaarlijks gemiddeld € 2,0 miljoen vanaf 2020, verwerkt in het verloop van de reserve Duurzame stad met de reservering van kapitaallasten in 2021. De kapitaallast opgenomen onder ruimtereservering warmtenet betreft een investering van € 1,1 miljoen. Deze kosten worden verrekend met de energieleverancier op het moment dat deze tot uitvoering van een warmtenet overgaat.

De programmatische aanpak en het nieuwe gemeentelijk instrumentarium zal stapsgewijs meer inzicht geven in de nadere financiële impact van de energietransitie. Zo is het de verwachting dat het Rijk uiterlijk in 2022 met (gedeeltelijke) financiering van zowel proces- als investeringsmiddelen komt.

Inspraak/participatie:

Inspraak en participatie bij dit kaderstellende besluit

Omdat de energietransitie een opgave is waar bijna iedere Leidenaar mee te maken gaan krijgen, is er voor gekozen om een participatief proces bij het opstellen van het Handelingsperspectief te volgen. Hierbij zijn actief meerdere partijen (de Leidse woningcorporaties: de Sleutels, Ons Doel, Portaal, evenals Nuon en Liander) geraadpleegd en hebben deze partijen geadviseerd over de vorm en inhoud van het Handelingsperspectief. Dit raadsvoorstel is na vaststelling in het college van B&W ter inspraak aan de stad aangeboden. De inspraakperiode liep van 10 januari t/m 20 februari. De door B&W vastgestelde nota beantwoording inspraakreacties is bijgevoegd evenals de brief met de reactie van het college op het advies van de Leidse Milieuraad.

Samenvattend over deze inspraakreacties kan er gesteld worden dat de inspraakreacties niet hebben geleid tot een aanpassing aan het kaderstellende raadsvoorstel. Veel van de inspraakreacties spitsten zich ook niet expliciet toe op de kaders zoals beschreven in het raadsvoorstel. Aan de andere kant merkt het college wel op dat een aantal inspraakreacties er toe hebben geleid dat het college de keuze maakt om hier extra aandacht aan te besteden en zaken toe te voegen aan de inspanningslijst binnen de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023. Zo zal het college werk gaan maken van het scherper maken van de reeds vastgestelde doelen, een traject in gang zetten om de monitoring van deze nieuwe doelen adequater te doen. Daarnaast waardeert het college de betrokkenheid van Leidse lokale initiatieven en zal komende tijd verder onderzoeken hoe er structureler met deze initiatieven samengewerkt kan worden. Mogelijk kan dit in de vorm van een nieuw op te zetten Leidse Green Deal.

Op projectniveau wordt steeds de best passende participatievorm gehanteerd

Daarnaast zullen we binnen de uitvoeringsagenda per project steeds kijken welke vorm van participatie gewenst is, welke belangenhouders betrokken worden en op welke wijze zij betrokken worden.

Evaluatie:

Jaarlijkse herijking en bijstelling van het Uitvoeringsprogramma Energietransitie Gebouwde Omgeving

Jaarlijks zal het Uitvoeringsprogramma worden herijkt en bijgesteld waar nodig. De gemeenteraad zal hiervan door het college op de hoogte worden gebracht. Tevens rapporteert het college aan de gemeenteraad bij de jaarlijkse begrotingsbehandeling over de prestaties met streefwaarden die voor nu binnen de drie thema's van de energietransitie in de gebouwde omgeving zijn opgenomen.

Mogelijkheden voor nieuwe kaders

De gemeenteraad krijgt de komende jaren meerdere mogelijkheden om op inhoudelijk vlak verdergaande keuzes te maken in de energietransitie voor de gebouwde omgeving. Zo moet elke gemeente van het Rijk voor 31 december 2021 een Transitievisie Warmte vaststellen. Tevens krijgt de gemeenteraad de bevoegdheid opgelegd om voor elke wijk die voor 2030 van het aardgas gaat een uitvoeringsplan vast te stellen.

Bijgevoegde informatie:

1. Inspraaknota met beantwoording inspraakreacties;
2. Brief met reactie op advies van Leidse Milieuraad;
3. Eindrapport Berenschot – Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie;
4. Bijlagen eindrapport Berenschot – Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie;
5. Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023.

RAADSBESLUIT:

De raad van de gemeente Leiden:

Gezien het voorstel van burgemeester en wethouders (Raadsvoorstel van 2011), mede gezien het advies van de commissie, neemt kennis van het Berenschot-rapport 'Handelingsperspectief gemeente Leiden in de energietransitie' (hierna: 'het Handelingsperspectief'), de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023 en de behandeling in de raadscommissie en

Besluit

1. op basis van de Leidse Warmtevisie en het Handelingsperspectief te kiezen voor een flexibele aanpak waarin de volgende strategische overwegingen leidend zijn bij verdere uitvoering van de energietransitie in de gebouwde omgeving:
 - a. in te zetten op bewezen technieken en hier voortgang op aan te jagen en flexibel te blijven bij de inzet van nieuwe technologieën;
 - b. kiezen voor een stapsgewijze aanpak richting verduurzaming, waarbij ook tussenoplossingen en/of transitie-middelen onderdeel van de aanpak zijn;
 - c. aan te sluiten bij gemeente-brede gebiedsontwikkelingen, wijkopgaves en andere ontwikkelingen in de stad, om hiermee synergie en koppelkansen te creëren;
 - d. voor de korte termijn te kiezen voor het activeren van de stad en kleine successen aan te jagen;
 - e. lage maatschappelijke kosten voor alternatieve energievoorziening als uitgangspunt te nemen;
 - f. in te zetten op innovaties om de gehele gebouwde omgeving op een betaalbare en betrouwbare manier te verduurzamen.

2. het energiescenario, dat voortbouwt op de Leidse Warmtevisie en beschreven staat in het Handelingsperspectief als inhoudelijke koers voor de Leidse energietransitie in de gebouwde omgeving aan te houden, welke uit te splitsen valt in:
 - a. al het Leidse vastgoed moet spijtvrij geïsoleerd worden om bij te dragen aan de ambitie van 31% energiebesparing in 2050. Gemeente Leiden gaat particuliere woning- en vastgoedeigenaren stimuleren hiermee aan de slag te gaan met behulp van de wijkaanpakken en de diverse projecten die beschreven staan in de Uitvoeringsagenda Energietransitie Gebouwde Omgeving 2020-2023;
 - b. uitbreiding van het bestaande hoge temperatuur warmtenet is wenselijk en noodzakelijk om uiteindelijk, naar huidige verwachting, 60% van de Leidse huizen op het warmtenet aan te sluiten;
 - c. met het huidige hogetemperatuur warmtenet uiteindelijk toe te groeien naar een warmtenet dat in 2050 op lagere temperatuur gevoed wordt, om er zo voor te zorgen dat er meerdere lokale en duurzame bronnen op efficiënte wijze op kunnen worden ingevoed;
 - d. bij toekomstige ontwikkeling van decentrale warmtebronnen van lage temperatuur (zoals aquathermie), deze warmte bij voorkeur in te zetten in gebieden met veel reeds goed geïsoleerde woningen;
 - e. vooralsnog, bij afwezigheid van een reëel alternatief, voor de historische binnenstad, voor de lange termijn, in te zetten op verwarming met duurzame gasalternatieven (bijv. groen gas, waterstof), waarbij (samen met andere steden met een groot historisch centrum) wordt ingezet op het vinden van een beter alternatief;
 - f. nieuwbouw zo veel als mogelijk en waar wenselijk hun energie-opgave op eigen kavel op te laten lossen, om zo min mogelijk beslag te laten leggen op schaarse externe warmte en waar mogelijk toe te groeien naar energieleverende gebouwen om bij te dragen aan de doelstelling van elk jaar een stijging van 10% lokaal opgewekte duurzame energie.

3. met inachtneming van de bovenstaande aanpak en inhoudelijke koers, op hoofdlijnen inzet te plegen op:
 - a. regionale schaal:
 - i. de realisatie van een regionale warmtetransportleiding (bijvoorbeeld uit de Rotterdamse haven), en deze als cruciaal te bestempelen om stappen te maken in de Leidse energietransitie;
 - ii. de aanleg van een regionale warmtetransportleiding te bevorderen door in Leiden, en waar mogelijk in samenwerking met de andere gemeenten uit de Leidse regio, in samenwerking met lokale partners, in te zetten op het vergroten van een concrete vraag naar warmte uit het warmtenet;
 - iii. realisatie van zo duurzaam mogelijke bronnen op een zo kort mogelijke termijn voor ieder warmtenet in Leiden.

 - b. lokale schaal:
 - i. het stimuleren van besparing van warmte en elektriciteit in de gebouwde omgeving met een totale energiebesparing van 31%, zodat er minder schaarse warmte nodig is;
 - ii. geen streven om onmiddellijke sluiting van de energiecentrale aan de Langegracht aan te jagen, maar deze als transitiebron voor het Leidse warmtenet aan te duiden;
 - iii. het – voor zover mogelijk voor een gemeente - bevorderen van het daar waar nodig tijdig verzwaren van het elektriciteitsnet en benodigde infrastructuur om de te verwachte toename van elektriciteit op te kunnen vangen;

- iv. te streven naar een forse groei van het aantal huizen, bedrijven en instellingen dat hun eigen energie (warmte en/of elektriciteit) opwekt;
 - v. het vergroten van de bewustwording bij inwoners, eigenaren en organisaties dat er grote duurzame veranderingen in de gebouwde omgeving op de planning staan en hen daarin inzicht te geven wat zij daarin kunnen bijdragen;
 - vi. inzetten op het maken van afspraken over de uitbreiding van het bestaande warmtenet, de aanleg van nieuwe warmtenetten en de regierol van de gemeente Leiden die zij in de warmteketen wil innemen.
- c. het schaalniveau van de wijk:
- i. het bepalen van een evenwichtige verdeling en fasering van duurzame warmte over de wijken van Leiden, ter aanvulling op de reeds vastgestelde wijken die als ambitie vanuit de Leidse Warmtevisie hebben meegekregen om voor 2035 aardgasvrij te zijn;
 - ii. het ontwikkelen van verschillende wijkaanpakken, met als doel om inwoners, eigenaren en organisaties te informeren, activeren en te betrekken in de omschakeling naar een aardgasvrije stad, met het streven om jaarlijks gemiddeld 1.500 woningen aardgasvrij te maken;
 - iii. het faciliteren van inwoners, eigenaren en organisaties bij het nemen van investeringsbeslissingen die leiden tot verduurzaming met behulp van informatie, voorlichting geven over subsidiemogelijkheden en verbinden van partijen.

Gedaan in de openbare raadsvergadering van,

de Griffier,

de Voorzitter,

TECHNISCHE INFORMATIE

Opsteller: Boudewijn Kopp
Organisatieonderdeel: Cluster Stedelijke Ontwikkeling | team ECWD
Telefoon: 071 516 73 76
E-mail: b.kopp@leiden.nl

Portefeuillehouder:

Fleur Spijker